

Małgorzata Strzyżewska

Dom "Gazety Olsztyńskiej"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 267-270

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Strzyżewska

Dom „Gazety Olsztyńskiej”

26 czerwca 1997 r. minęło pięć lat od otwarcia w Olsztynie nowego muzeum — Domu „Gazety Olsztyńskiej”. Nie jest to historia zbyt długa, ale pozwalająca już na dokonanie pewnych podsumowań i skłaniająca do przypomnienia faktów tworzących dzieje tej placówki. Tym bardziej, że są to dzieje sięgające daleko głębiej niż owo zasygnalizowane na wstępie pięćdziesięciolecie.

Siedzibą muzeum jest zrekonstruowany budynek, w którym w latach 1920—1939 wydawana była jedyna na Warmii polska gazeta — ukazująca się od 1886 r. „Gazeta Olsztyńska”. W domu tym znajdowały się redakcja i drukarnia pisma, księgarnia oraz mieszkanie ostatniego właściciela i redaktora — Seweryna Pieniężnego. Wychodząca tu gazeta budziła polską świadomość narodową, propagowała i utrzymywała język polski. Wokół domu i pracujących w nim ludzi — wydawców i redaktorów — skupili się Warmiacy, którzy żyjąc w niemieckim państwie czuli się Polakami.

Kres istnieniu „Gazety Olsztyńskiej” i jej siedziby położył wybuch II wojny światowej. Seweryn Pieniężny został aresztowany, osadzony w obozie Hohenbruch pod Królewcem i 24 lutego 1940 r. rozstrzelany. Podobny los spotkał wielu redaktorów i współpracowników pisma. Za swą pracę i postawę zapłacili utratą wolności, a nawet życia.

Wydawnictwo zostało zlikwidowane. Napis „Gazeta Olsztyńska”, widniejący na budynku, zamalowano, archiwum oddano na przemiał, maszyny drukarskie, kaszty z czcionkami i zapasy papieru przekazano „Allensteiner Zeitung”, towar z księgarni kupił właściciel sklepu przy Rynku Starego Miasta — Quendau. Na parterze budynku urządzono składnicę używanego obuwia przeznaczonego na pomoc zimową. Buty reperowali polscy jeńcy wojenni. Nie jest wykluczone, iż ci sami jeńcy w listopadzie 1939 r. rozpoczęli rozbiórkę domu. W ten sposób przestała istnieć, jak to określiła Ewa Bojarska, córka Seweryna Pieniężnego, „oaza polskości w niemieckim Olsztynie”.

Pomysł odbudowy domu z przeznaczeniem go na cele muzealne zrodził się w 1986 r., kiedy to obchodzono jubileusz stulecia istnienia pisma. 25 listopada tego roku powołano Społeczny Komitet Odbudowy Domu „Gazety Olsztyńskiej”. Jego przewodniczącym został Władysław Ogrodziński (historyk, literat, publicysta, organizator nauki, działacz społeczny i kulturalny, wieloletni dyrektor Muzeum Warmii i Mazur, wówczas przewodniczący Rady Wojewódzkiej PRON), wiceprzewodniczącymi byli: Czesław Pazera (redaktor naczelny „Gazety Olsztyńskiej”) i Marek Różycki (prezydent Olsztyna), sekretarzem Roman Wachowiec (zastępca redaktora naczelnego „Gazety Olsztyńskiej”), skarbnikiem Jan Jaszczuk. Członkami Komitetu zostały 22 osoby, m.in. Ewa Bojarska i Maria Frieman

— córki Seweryna Pieniężnego oraz reprezentanci ówczesnych władz, a także olsztyńskiego środowiska naukowego i kulturalnego.

Wydawało się, iż pomysł odbudowy symbolicznego dla dziejów polskiej Warmii obiektu spotka się z powszechną aprobatą i poparciem. Tak się jednak nie stało. Przed Komitetem zaczęły piętrzyć się trudności — od przekonywania o słuszności pomysłu rekonstrukcji budynku, przez kłopoty natury finansowej, po obronę pierwotnie założonej funkcji domu — przeznaczenia go na cele muzealne. Ostatecznie kres usiłowaniom przejęcia praw własności budynku i przekazania go na inne, niż planowali pomysłodawcy jego odbudowy cele, położył dopiero Naczelny Sąd Administracyjny, który wyrokiem z 13 grudnia 1993 r. pozostawił nieruchomości w zarządzie Muzeum Warmii i Mazur.

Posiedzenie inauguracyjne Społecznego Komitetu Odbudowy Domu „Gazety Olsztyńskiej” odbyło się 2 grudnia 1986 r. W marcu roku następnego komitet zlecił opracowanie dokumentacji projektowej i generalne wykonawstwo olsztyńskiej Pracowni Konserwacji Zabytków.

Prace budowlane rozpoczęły się wiosną 1988 r. 9 listopada tegoż roku odbyła się uroczystość wmurowania aktu erekcyjnego. Planowano, iż budynek zostanie oddany do użytku 1 września 1989 r. — w pięćdziesiątą rocznicę wybuchu II wojny światowej. Niestety, w dniu tym dom nie był jeszcze gotowy. Odbyła się jedynie uroczystość symbolicznego przywrócenia go na dawne miejsce, polegająca na odsłonięciu widniejącego na frontonie napisu: „Gazeta Olsztyńska”. Następnym terminem — luty 1990 r., kiedy to wypadała setna rocznica urodzin i pięćdziesięciolecie śmierci Seweryna Pieniężnego, również okazał się nierealny.

Tymczasem coraz bardziej widoczne stawało się zaangażowanie w sprawy odbudowy przyszłego użytkownika budynku — Muzeum Warmii i Mazur. 22 października 1991 r. Prezydium Społecznego Komitetu Odbudowy przekazało Muzeum wszelkie prawa dotyczące zarządu, sprawowania opieki i dysponowania obiektem.

Wreszcie nadszedł 26 czerwca 1992 r. — ostatni dzień pracy Społecznego Komitetu Odbudowy Domu „Gazety Olsztyńskiej” i pierwszy dzień działalności muzeum — Domu „Gazety Olsztyńskiej”, Oddziału Muzeum Warmii i Mazur.

Tematyka wystaw inaugurujących działalność nowego muzeum była zdeterminowana historią budynku oraz rolą, jaką odegrał w dziejach polskiej ludności rodzimej. Ekspozycją najważniejszą i jedyną o charakterze stałym, była wystawa zatytułowana „»Gazeta Olsztyńska« (1886—1939)”. Przedstawiono na niej historię gazety, sylwetki jej twórców, jak i poruszaną na łamach pisma problematykę — zapisaną w publicystyce tego okresu historię polskiej Warmii. Poprzez pryzmat artykułów prasowych zaprezentowano najważniejsze wydarzenia polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturalne regionu: walkę z germanizacją, plebiscyt 1920 r., działalność polskich organizacji, starania o wprowadzenie polskiego posła do Sejmu pruskiego, działalność gospodarczą, tworzenie polskiego szkolnictwa, kontakty z Polską.

Na wystawie pokazano często unikatowe egzemplarze pisma, dokumenty i zdjęcia, elementy wyposażenia zecerni i maszyny drukarskie. Szczególnie cenna jest jedyna ocalała, po całkowicie zniszczonym przez Niemców wydawnictwie, pamiątka — kilkadziesiąt drukarskich czcionek.

W celu zarysowania jak najszerszego tła dla prezentacji dziejów „Gazety Olsztyńskiej” przygotowano wystawy zmienne: „Prasa polska na Warmii i Mazurach (1718—1939)” oraz „Dawny Olsztyn w fotografii”. Zadaniem pierwszej z nich było umiejscowienie „Gazety Olsztyńskiej” w dziejach polskojęzycznego czasopiśmiennictwa tych ziem i umożliwienie porównania jej historii, profilu i programu z innymi, skierowanymi do polskiej ludności rodzimej, pismami. Zaprezentowano 20 tytułów, z których większość po raz pierwszy pojawiła się na muzealnej ekspozycji. Zadaniem drugiej wystawy — „Dawny Olsztyn w fotografii” — było pokazanie miasta z czasów, gdy „Gazeta Olsztyńska” była w nim wydawana, a więc z przełomu XIX i XX w. W roku 1992, gdy wystawę otwierano, była to pierwsza tak duża prezentacja zdjęć przedwojennego Olsztyna.

I wreszcie ostatnia wystawa przygotowana na otwarcie muzeum, zatytułowana „Malarze olsztyńscy”, prezentowała dorobek olsztyńskiego środowiska plastycznego. Ekspozycja ta nie była związana z historią i tradycją domu, ale stanowiła jeszcze jeden wyznacznik sygnalizujący, w jakim kierunku programowym zmierzać będzie muzeum w Domu „Gazety Olsztyńskiej”.

Dom „Gazety Olsztyńskiej” jest muzeum regionalnym. W kręgu jego zainteresowań jest wszystko to, co związane jest z regionem, głównie Warmią, a przede wszystkim Olsztynem. To programowe ukierunkowanie widoczne jest zarówno w działalności wystawienniczej, pracy oświatowej, jak i profilu gromadzonych zbiorów.

W ciągu pięciu lat działalności w muzeum dysponującym ponad 400 m kw. powierzchni wystawienniczej, otwarto 21 wystaw. Średnio, każdego roku prezentowaliśmy cztery nowe ekspozycje przygotowane przez pracowników Domu „Gazety Olsztyńskiej” lub Muzeum Warmii i Mazur. Już same tytuły ekspozycji (oprócz tych wcześniej wymienionych) pozwalają zorientować się w programie wystawienniczym muzeum: „Olsztyn w fotografii Wacława Kapusto”, „Śladami twardej drogi. Życie i twórczość Marii Zientary-Malewskiej”, „Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich. Dobra ocalone czy utracone?” (wystawa prezentowana gościnnie, autorstwa Małgorzaty Jackiewicz-Garniec i Mirosława Garnca), „Gody — Boże Narodzenie i Nowy Rok na Warmii”, „Olsztyn — narodziny nowego miasta”, „Architektura gotycka na Warmii w dokumentacji fotograficznej Adalberta Guskiego”, „Henryk Mączkowski. Malarstwo, rysunek, plakat”, „Pozdrowienia z Olsztyna. Widokówki z przełomu XIX i XX wieku”, „Zanim powstało miasto. Pradzieje Olsztyna i okolic”.

Z polityką wystawienniczą związana jest ściśle działalność oświatowa. Dopracowaliśmy się w tej dziedzinie kilku form, które stały się już tradycją. Dotyczy to głównie organizowanego od pięciu lat cyklu zajęć objętych wspólnym tytułem „Ferie w Muzeum” oraz prowadzonych od czterech lat lekcji muzealnych i odczytów „Olsztyn znany i nieznan”. O ile mające popularnonaukową formę odczyty skierowane są do wszystkich zainteresowanych, to zajęcia podczas ferii i lekcje adresowane są do dzieci i młodzieży. Mają one za zadanie nie tylko wyposażenie uczestników w pewien zasób wiedzy, ale również nauczenie, w jaki sposób tę wiedzę można zdobywać właśnie na muzealnych ekspozycjach.

Dotychczasowe efekty działalności oświatowej zachęcają do podejmowania dalszych starań. W roku 1993 odbyły się 43 lekcje muzealne, w 1994 — 30, 1995 — 54, 1996 — 57. Ogółem skorzystało z nich około 5 tys. uczestników.

Pomyślnie rozwija się również cykl spotkań organizowanych podczas ferii zimowych. Dotychczas gościliśmy podopiecznych Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego TPD, Poradni Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu, wychowanków olsztyńskiego Domu Dziecka oraz dzieci ze Środowiskowego Ogniska Wychowawczego TPD.

Równie interesująco rozwija się cykl odczytów „Olsztyn znany i nieznan”, podczas których olsztyńscy naukowcy i badacze prezentują wyniki swych prac. Autorami wystąpień byli m.in.: prof. dr hab. Bohdan Łukaszewicz, dr Robert Traba, dr Jan Chłosta, dr Jerzy Sikorski, mgr Andrzej Rzempołuch. Ogółem odbyło się 26 odczytów poświęconych miastu i jego mieszkańcom, od pradziejów po czasy niemalże nam współczesne.

Inną formą pracy muzeum jest organizowanie lub współorganizowanie promocji książek, które swą tematyką bądź osobą autora związane są z naszym regionem. Były to przede wszystkim książki o tematyce historycznej, m.in.: dr. Roberta Traby *Niemcy, Warmiacy, Polacy. 1817—1939*, dr. Jana Chłosty *Znani i nieznanzi olsztyńscy XIX i XX wieku* bio-bibliografia *Maria Zientara-Malewska. Życie i twórczość*, *Placówka Pieniężnych* autorstwa Romana Wachowca, ale gościliśmy również olsztyńskich poetów, którzy prezentowali nowo wydane tomiki swych wierszy — Kazimierza Brakonieckiego, Alicję Bykowską-Salczyńską, Tamarę Bóldak-Janowską.

Muzeum wystąpiło również w roli współorganizatora, wraz z Instytutem Filologii Polskiej WSP, seminarium poświęconego prasie mniejszości narodowych w Polsce, które odbyło się w Domu „Gazety Olsztyńskiej” we wrześniu 1993 r.

I wreszcie zbiory. W chwili obecnej liczą około 900 eksponatów. Podobnie jak cała nasza działalność, związane są głównie z dziejami miasta i regionu, ale również z historią drukarstwa. Posiadamy duży zespół maszyn drukarskich i materiału zecerskiego obrazujący, przechodzący już do historii, świat sztuki drukarskiej.

Dom „Gazety Olsztyńskiej” jest najmłodszym muzeum w Olsztynie i województwie olsztyńskim, niemniej ma już na swoim koncie pewne osiągnięcia, a minione pięćdziesiąt lat jest dobrym prognostykiem jego przeszłości i rozwoju.

Małgorzata Strzyżewska